

ВІДГУК

офіційного опонента Савченко Наталії Сергіївни,
доктора педагогічних наук, професора,
професора кафедри педагогіки та менеджменту освіти
Центральноукраїнського державного педагогічного
університету імені Володимира Винниченка
на дисертацію **Євсовича Романа Васильовича**

**“Гуманізація та гуманітаризація вищої освіти України кінця ХХ –
початку ХХІ століть (1985–2012 рр.)”**,

подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

У роки незалежності зростає вагомість історико-педагогічних досліджень, які сприяють розкриттю й осмисленню багатства національного досвіду виховання нових поколінь громадян України. Такі студії присутньо розширюють гуманітарне знання про культурний поступ нашого народу, висвітлюючи маловідомі, а той невідомі сторінки, особливо пов'язані з історією освітніх процесів, основних тенденцій та особливостей розвитку. Як зазначає професор-історик І. Іванченко, комплексне вивчення, глибокий аналіз специфіки й особливостей, усвідомлення ролі й місця вищої освіти у соціокультурних перетвореннях Української держави набуває виняткового значення. З практичною реалізацією ідей гуманізації і гуманітаризації ми пов'язуємо сьогодні свої сподівання на успіх розбудови української школи. Гуманітаризація і гуманізація освіти — це не чергова данина педагогічній моді, не заклик до бездумного копіювання моделі зарубіжної школи. Дефіцит гуманності й гуманітарності породжує бездуховність освіти й школи, є джерелом технократичних установок у мисленні, що нерідко спричиняють глобальні проблеми сучасності. Гуманізація і гуманітаризація мають стратегічне значення для розвитку не лише освіти, а й усього суспільства, що, на жаль, ще не до кінця усвідомили і сприйняли педагоги та громадськість. Вважаємо, що дисертація Романа Васильовича Євсовича відповідає здійсненню згаданих наукових завдань. У його роботі відображено шляхи розв'язання соціально важливого питання концептуалізації процесу гуманізації та гуманітаризації вищої освіти України кінця ХХ – початку ХХІ століть (1985–2012 рр.). Здобувач дослідив зазначене питання у період змін у суспільно-політичному і соціально-економічному розвитку України, що й спричинили активізацію процесу гуманізації та гуманітаризації системи вищої освіти України, зумовили початок нового етапу розвитку економічної та політичної інтеграції, що вплинуло на трансформацію ідеологічних основ

освітньої політики України в контексті ухвалення важливих для вищої освіти законопроектів.

Наголосимо, що дисертант розглянув розвиток окресленої проблематики крізь аналіз нормативно-правових документів вищих органів державної влади й управління, документів Міністерства освіти і науки України, матеріалів архівів та матеріалів тогочасних періодичних видань педагогічного спрямування. Такий дослідницький підхід дав змогу визначити пріоритети розвитку вищої освіти, вивчити офіційну інформацію про освітні реформи, стратегії розвитку освіти, галузеві стандарти та статистичні дані про роботу окремих навчальних закладів і органів управління ними, про стан вищої освіти 1985, 1997, 2002, 2012 рр. і завдання щодо її подальшого розвитку та поширення гуманістичних ідей. Таким чином є підстави стверджувати, що дисертація Р.В. Євсовича має ознаки **актуальності**.

Вважаємо, що актуальність здійсненого Романом Васильовичем дослідження органічно корелюється з його **теоретичним значенням**, яке полягає у збагаченні знання про особливості освітньо-виховних процесів у вищій школі, докорінних перетворень вищої школи у досліджуваній період та пошуку відповіді на запитання про те, якою повинна бути гуманно-центрична вища школа.

Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків дисертації. Ретельне вивчення рукопису дисертації, автореферату, опублікованих статей і тез доповідей Р.В. Євсовича переконує, що авторський підхід до розкриття обраної історико-педагогічної теми можна характеризувати як ґрунтовний. На нашу думку, аргументованими є методологічний апарат й теоретичні засади дослідження, описані на сс. 21-23 вступу та на сс. 41-51 рукопису роботи.

Вірогідність і достовірність одержаних дисертантом результатів, викладених у висновках до розділів й у загальних висновках, забезпечена використанням значного кількісно і різноманітного за типами корпусу джерел (236 найменувань, із них іноземними мовами – 5, 10 – джерела, що зібрано у провідних документосховищах (архів Міністерства освіти і науки України (Ф. 166, Ф. 462 (загальний відділ), Державний архів Рівненської області (Ф. 68, Ф. 78) м. Рівне), а також застосуванням комплексу адекватних меті і завданням роботи **методів** дослідження (с. 22 рукопису дисертації).

Сукупність задіяних й проаналізованих дисертантом джерел свідчить водночас і про глибину проведеного дослідження, і про достатню повноту та якість його ідейно-фактажного підґрунтя, адже для будь-якої історичної студії джерельні база – це першооснова, якою визначається цінність і значущість виконаної роботи, а також аргументованість сформульованих

висновків. Маємо підстави констатувати: джерельна база дослідження (сс. 196-227 рукопису дисертації) складається з різномасштабних публікацій з питань освіти і педагогіки, періодичних видань досліджуваного періоду і є докладною і всебічною. Важливо зазначити, що у випадку конкретної теми дослідження Р.В. Євсовича саме ретельна робота з джерелами дала змогу дисертанту вийти на рівень змістовних історичних узагальнень і висновків, а також увести до наукового обігу нові важливі факти й відомості.

Оцінюючи **наукову новизну** результатів дисертаційної роботи Р.В. Євсовича, виокремимо такі її складники, як

- проаналізовано процес гуманізації та гуманітаризації вищої освіти України кінця ХХ – початку ХХІ століть (1985–2012 рр.) як соціально-педагогічну проблему (підрозділи 1.3.; 2.1; 2.2 рукопису дисертації);

- обґрунтовано виокремлення чотирьох хронологічних періодів (перший період (1985–1990 рр.) – директивна гуманізація та гуманітаризація вищої освіти України; другий період (1990–1995 рр.) – гуманізація та гуманітаризація у процесі реформації вищої освіти; третій період (1995–2004 рр.) – нормативно-правова інституалізація процесу гуманізації та гуманітаризації вищої школи; четвертий період (2005–2012 рр.) – міжнародна інтеграція вищої освіти України у процесі гуманізації та гуманітаризації) (підрозділ 2.2. рукопису дисертації);

- виявлено основні тенденції розвитку гуманізації та гуманітаризації вищої освіти України кінця ХХ – початку ХХІ століть (1985–2012 рр.), як-от: раціоналізм, технократизм, занепад духовності, підміна одвічних духовних цінностей тимчасовими цінностями певного політичного режиму, дегуманізація; упровадження національної системи кваліфікацій, стандартів та керівних принципів забезпечення якості освіти; розвиток системи громадського управління, самоврядування навчальних закладів; формування гуманістичних цінностей, аксіологічного підходу та ціннісно-сміслових компетентностей конкурентоспроможного фахівця (підрозділ 2.2. рукопису дисертації);

- спроба визначити особливості і шляхи розвитку гуманізації та гуманітаризації вищої освіти України кінця ХХ – початку ХХІ століть (1985–2012 рр.) (підрозділ 2.1. рукопису дисертації);

- уточнено визначення понять з огляду на сучасні світові та культурні тенденції («освіта», «вища освіта», «гуманізм», «гуманність», «гуманізація педагогічного процесу», «гуманітаризація», «гуманізація та гуманітаризація вищої освіти») (підрозділ 1.1 рукопису дисертації);

- окреслено перспективи розвитку гуманізації та гуманітаризації вищої освіти України та її трансформації за сучасних умов (підрозділ 2.4. рукопису дисертації).

Згадані новаційні здобутки дисертанта поповнюють українську історію педагогіки і педагогічної думки знанням про розвиток національного соціокультурного досвіду у вимірі процесу гуманізації та гуманітаризації вищої освіти України кінця ХХ – початку ХХІ століть (1985–2012 рр.), що вважаємо свідченням не лише актуальності, новизни, а й теоретичного значення розглядуваного дослідження.

Варто зазначити й **практичне значення** результатів дослідження, які можуть бути використані у складанні програм навчальних курсів з педагогіки та її історії, спецсемініарів, навчальних посібників. Певну практичну цінність становлять і скомпоновані Романом Васильовичем додатки до дисертації. Практичне значення наукового доробку автора роботи також підтверджено упровадженням результатів дослідження у навчально-виховний процес 6-х ВНЗ України, про що є відповідні довідки.

Аналізуючи нормативні аспекти виконання дисертантом формальних складників процедури захисту дисертації, зазначимо: основні положення і результати дослідження повно викладено автором у рукописі дисертації й авторефераті, представлено у 6 одноосібних публікаціях, 5 відображають основні результати дослідження (з них 1 публікація у зарубіжних періодичних виданнях); 1 – додатково відображає результати дослідження, результати дослідження також оприлюднено у роботі 7 науково-практичних конференцій міжнародного й всеукраїнського рівнів.

Загалом зміст дисертації, публікацій й автореферату Р.В. Євсовича дають підстави для висновку, що автор досяг сформульованої мети дослідження, яке слід вважати внеском у розвиток українських історико-педагогічних студій, його результати містять наукову новизну, мають теоретичне і практичне значення, пройшли необхідну наукову апробацію.

Поряд з високою позитивною оцінкою дисертації дозвольте висловити кілька зауважень і побажань, а саме:

1. На наш погляд, перше та четверте завдання перегукуються, а тому можна було б їх об'єднати.

2. У підрозділі 1.1. «Теоретичний аналіз ключових понять дослідження» дисертант досить розлого проаналізував сучасний стан наукових поглядів на суть ключових понять дослідження («освіта», «вища освіта», «гуманізм», «гуманність», «гуманізація педагогічного процесу», «гуманітаризація», «гуманізація та гуманітаризація вищої освіти»), однак, на нашу думку, його зміст сприймається деічо відокремлено від історичного контексту досліджуваного періоду. Те ж саме стосується підрозділу 2.3. (Інноваційні технології у практиці вищої освіти в напрямі її гуманізації та гуманітаризації), що присвячений обґрунтуванню вагомості особистісно зорієнтованої технології (хоча це не було завданням і предметом

дослідження), яка, звичайно, ґрунтується на гуманістичних засадах й стосується сучасного стану процесу гуманізації та гуманітаризації вітчизняної вищої освіти. Таким чином, історичний аспект губиться.

3. Забагато уваги, на наш погляд, приділено матеріалу, що стосується далекої минувшини (с. 55-61) і що значно перевищує заявлені у темі термінологічні межі дослідження, хоча автор і пояснює це необхідністю з'ясування витоків досліджуваної проблеми.

4. Прирощенню знання про такий теоретичний аспект роботи, як історіографія досліджуваної проблеми, слугує підрозділ 1.3. (Історико-педагогічний аналіз проблеми дослідження) рукопису дисертації, де зроблена спроба представити нагромаджений масив наукових розвідок, дотичних за тематикою до проблеми дисертації. Але робота тільки виграла, якщо б цей масив був систематизований та розглянутий за певною структурою.

5. На наш погляд, характеристику зазначених періодів, представлену у підрозділі 2.2. (с. 129-142), доречніше було б подати у I Розділі.

6. Дисертація переконує, що її автор, враховуючи результати дослідження минулого, намагається дати рекомендації, вагомі для сучасної практики. Таке прагнення засвідчує цілком поширену в історико-педагогічних студіях тенденцію до обов'язкового «прив'язування» цих результатів до потреб сьогодення. Маємо на увазі підрозділ 2.4. «Рекомендації для практики гуманізації і гуманітаризації вищої освіти України». Він містить багато «загальних» міркувань про сучасний стан, гуманістичні принципи та шляхи гуманітаризації змісту вищої освіти, про що вже йшла мова у попередньому змісті (індивідуалізація, студентоцентризм (особистісно орієнована освіта), діалогізація (суб'єктність, спілкування на рівних) і т.д. і містить мало того, що відноситься до методичного супроводу (як заявляє автор у змісті підрозділу). Окрім того, вважаємо некоректним говорити про критерії, показники та рівні ефективності процесу гуманізації та гуманітаризації вищої школи України, що не є предметом розглядуваного дослідження і вимагає застосування діагностичних методик доведення об'єктивності таких висновків.

У підсумку наголосимо, що висловлені дискусійні зауваження не зменшують наукового значення дисертації Романа Васильовича Євсовича. Його робота є самостійною і завершеною, вона розширює і збагачує знання про історичний розвиток культурно-освітніх процесів в Україні.

Висновок: дисертація і автореферат Р.В. Євсовича оформлені відповідно до вимог МОН України пп. 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. (зі змінами від 19.08.2015 року Постанова

Кабінету Міністрів України № 656), і є всі підстави для присудження Роману Васильовичу Євсовичу наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки.

Офіційний опонент,
доктор педагогічних наук, професор

Н.С. Савченко

